

למדיניות ישראלית חדשה בדרום לבנון, ביטחון ושלוש עם בעלי-ברית (א)

וליד פארס

וכח ההחלטיות של המוסלמים לנהל מלחמת התשה חסרת פשרות נגד ישראל מלבנון, ולאחר גיבושה של "חזית מזרחית" סורית-אירנית, ואולי גם עירקית, נגד המדינה היהודית, בשלו התנאים לגיבוש מדיניות ישראלית חדשה ברצועת הביטחון, ובסופו של דבר לגבי לבנון כולה.

ההקשר הבינלאומי הנוכחי, בייחוד אחרי הסכמי אוסלו וויי, נועד לחוץ על ישראל לעשות ויתורים נוספים ולהחזיר שטחים נוספים בתמורה להסכמי שלום. הקהילה הבינלאומית, שבראשה התייצב הממשל האמריקני, ותחת לחצים גוברים מצד הערבים, מבקשת מישראל לעשות צעדים נוספים במסגרת הנוסחה "שטחים תמורת שלום". שני האזורים שישראל נדרשת לפנותם בדחיפות הגדולה ביותר הם יהודה ושומרון, ודרום לבנון. "הגדה המערבית" היא אמנם "שטח שנוי במחלוקת" בין שני עמים, וגורלה ייחרץ על-פי נחישות החלטתם של העם היהודי ושל ממשלות ישראל להתנגד לנטישת שטחים אסטרטגיים והיסטוריים נוספים, אבל דומה שרצועת הביטחון בדרום לבנון היא קלף המיקוח היחיד במשא-ומתן העתידי עם דמשק וביירות.

מאמר זה נועד להגדיר את העקרונות הבאים:

1. בהקשר הנוכחי, עתיד רצועת הביטחון הוא אכן נטל מדיני, כספי, דיפלומטי וצבאי על מדינת ישראל.

חיוני שישראל תמצא פתרון למצב שנוצר, פתרון שיקטין את העלויות הנוכחיות בכל התחומים הנוכחים, ובה בעת יבטיח את האינטרסים הלאומיים הנוכחיים והעתידיים של המדינה היהודית בגבולה הצפוני.

2. רצועת הביטחון היא נושא מורכב הרבה יותר מאשר הגורם היחיד של החיזבאללה. יתר על כן, הגורם של החיזבאללה מורכב הרבה יותר מאשר התנגדות מקומית לנוכחותו של צבא ישראלי ברצועת הביטחון. רצועת הביטחון קשורה בהיבטים אזוריים, ולתפקיד הפשוט שהיא ממלאת כאזור חיץ יש היבטים גלובליים.

3. רצועת הביטחון ממלאת תפקיד אסטרטגי חיוני במאזן הכוחות העדין הקיים באזור בין ישראל לעולם האיסלאמי, לבד מהתפקיד החיוני שהיא ממלאת בתחייתה העתידית של לבנון כמדינה חופשית, ידידותית, ובסופו של דבר – בעלת-ברית של ישראל.

4. הסטטוס קוו הנוכחי, הנשמר על-ידי ישראל ברצועת הביטחון, לא יחזיק מעמד בשניונים המהירים המתחוללים באזור. ישראל תיאלץ לסגת ולוותר על הקלף הזה, או לנקוט שם מדיניות אחרת.

מטרתו של המאמר היא להעריך מחדש את מצבה של רצועת הביטחון לאור השינויים המהירים, לבחון את ההצעות המועלות כאן, ולגבש מדיניות חלופית ביחס לרצועת הביטחון, שתוליד בסופו של דבר לאסטרטגיה מחדשת ביחס ללבנון.

ד"ר וליד פארס (Phares) הוא פרופסור למדע המדינה באוניברסיטה האטלנטית בפלורידה. המאמר (שחלקו הראשון מתפרסם כאן) עובד עבור **נתיב** על בסיס מחקר שהוגש בשעתו לממשלת ישראל כתזכיר, בסתיו 1996. ו"פ פרסם גם בחוברות קודמות של **נתיב**. חלקו השני של המאמר יופיע בגיליון הבא. המאמר במלואו יראה אור באנגלית כנייר עמדה מס' 78 של מרכז אריאל בפברואר 1999. ד"ר פארס הוא לבנוני נוצרי יליד ביירות.

התסמונת הלבנונית בפוליטיקה הישראלית

הנוצרים, שיש לה ערכים משותפים עם ישראל, וביניהם גם האידיאלים הדמוקרטיים המערביים.

לבנון באסטרטגיות האזוריות

קיימות ארבע תפיסות עיקריות בנוגע לעתידה של לבנון באזור:

1. לסוריה, הכובשת המדינית-צבאית של המדינה, יש

סדריום ברור ומובהק. אחרי שחיסל בהדרגה את ההתנגדות הנוצרית במרכז, בין 1975 ל-1990, ושלט ברוב חלקיה המוסלמיים של לבנון, מתקדם היום שלטון הבעת' בשני צירים עיקריים: מצד אחד, הוא משלים את ההשתלטות המלאה על מוסדותיה החוקתיים, הממשלתיים והפוליטיים של המדינה. אחרי הבחירות הבדויות לבית המחוקקים שנערכו ב-1992, אחרי הבחירות "מפוברקות" לפרלמנט שנערכו ב-1996, ואחרי "מינויים" של שני נשיאים "מרונים" פרו-סוריים, בזה אחר זה, דמשק שולטת בלבנון שלטון ללא מצרים, ולא רק ברשות המבצעת, אלא גם ברשות המחוקקת. החקיקה הנעשית היום בלבנון, והחוקים שיתקבלו בה בעתיד, אינם אלא שלוחה של משטרו של מר אסד. אחרי שבין שתי המדינות נחתמו יותר מ-14 הסכמים בענייני צבא, ביטחון, מודיעין, כלכלה, כספים, חינוך ואחרים, ישלט משטר הבעת' בהדרגה לא רק על הנכסים הגיאוגרפיים של לבנון, אלא גם על האימפריה הפיננסית והכלכלית העולמית שלה.

ואכן, "עייכולה" של לבנון עומד בראש סדר העדיפויות האסטרטגיות של סוריה, ומשום כך היא מוכנה לחכות בעניין רמת-הגולן. אבל מטרתו הסופית של אסד היא לנצל את לבנון נגד ישראל, כנשק רב-עצמה, שיהיה מסוגל לא רק לשתק את צפונה של ישראל, אלא בסופו של דבר גם לאלץ את ישראל לסגת מרמת-הגולן, ובהקשר של אסטרטגיה ערבית עתידית, אולי אף להביס את ישראל. מכיוון שכך, העדיפות הראשונה במעלה של סוריה במאזן הכוחות הנוכחי עם המדינה היהודית אינה המסלול הדיפלומטי, כמו במקרה של אש"ף ומצרים, אלא לגרש את ישראל מרצועת הביטחון בדרום לבנון.

מהצד האחר, הסורים יודעים שרמת-הגולן היא שלהם מבחינת המשפט הבינלאומי, ולכן האסטרטגיה שלהם היא להמתין להזדמנות אסטרטגית טובה יותר. בינתיים, הם מעדיפים לפעול ברצועת הביטחון, מהסיבות הבאות. ראשית, הם יודעים שזהו האזור היחיד שאינו שנוי במחלוקת, ושכל ממשלה ישראלית תיסוג ממנו לבסוף, אם יתמלאו התנאים שתציג. לישראל אין כל תביעות טריטוריאליזם בדרום לבנון. שנית, סוריה יודעת שבהעדר התנגדות לבנונית מקומית לשלטונה, ישראל תיאלץ לסגת לבסוף, בלחץ בינלאומי, או במסגרת הסכם שלום שישביע את רצונה. כרגע עוסקת סוריה בפירוק כל התנגדות ראויה לשמה בבירות, ובמקביל היא משסה את החיזבאללה

אין ספק שהממשל והציבור במדינת ישראל סובלים מאוד מן המעורבות בלבנון, וסובלים מהתסמונת הלבנונית. ברור לנו שבעקבות הדרמה של 1982 רואה הממסד הפוליטי הישראלי בלבנון ביצה מדינית-צבאית, ששום יזמה לא תחזיק בה מעמד, ושום מדיניות לא תצלה לגביה.

ברור לנו שהמנהיגות הנוצרית בלבנון, ובייחוד אלה שהיו ממונים על המובלעת במזרח בירות בין 1975 ל-1990, אחראים במידה מסוימת, מוסרית ופוליטית, לאסון שניפץ את ההזדמנות ההיסטורית שנקרתה לשתי האומות לכרות ביניהן ברית.

כן חשוב לציין את קיומה של תנועה לבנונית נוצרית חדשה, המזדהה עם הפרמטרים שצוינו לעיל. תנועה, שלפי הספרות שהיא מפרסמת והפעילות שהיא עושה, גמרה אומר לחדש את הניסיונות, הנמשכים כבר עשרות שנים, לכרות ברית בין הנוצרים בלבנון לבין העם היהודי במזרח התיכון. המחויבות שלהם להקמת הברית, בניגוד לגישתם הסתגלנית של המנהיגים הקודמים של הנוצרים הלבנוניים, היא מחויבות אידיאולוגית. הדוקטרינה שלהם מתפרסמת, המאבק שלהם וקרבתותיהם למען הברית הזאת מתועדים, וחשוב מכך, שהם טוענים כי מאז 1990 מנסות הקבוצות הפוליטיות המאורגנות שלהם ליצור את התנופה ואת המבנה הדרושים לתחיית הברית הזאת. לסיכומו של דבר אפשר לומר כי ההבדל בין התנועה הפרו-ישראלית של ימינו בקרב הנוצרים הלבנוניים, לבין המנהיגים שפעלו בעבר בשיתוף עם הישראלים, הוא הבדל אידיאולוגי.

אילו הכתיב זרם המחשבה הזה את מעשיהם של הנוצרים הלבנוניים ב-1982, היו שוררים כבר שלום וביטחון מטריפולי עד עזה. מכל מקום, ההתנגדות הנוצרית החדשה בלבנון נזקקה לשנים רבות כדי להגיח מחדש מתוך האפר, אחרי גוויעתה ב-1990. אבל אם ההיסטוריה מורכבת מהפתעות, הרי הגיאוגרפיה היא גורם קבוע. לבנון היתה, הנה, ותהיה תמיד שכנתה הצפונית של ישראל. לשני העמים, היהודים והנוצרים בשתי מדינות אלה, אין אפוא בררה אלא לנהל דו-שיח על עתידם באזור. עובדה היא, מבחינתם של הנוצרים הלבנוניים, שישראל היא בעלת-הברית היחידה שהם יכולים לסמוך עליה, ועובדה היא, מבחינתה של ישראל, שהאומה הלא-ערבית היחידה, והמדינה היחידותית בפוטנציה, הגובלת בישראל, היא לבנון.

אנו טוענים כי עמה וממשלתה של ישראל חייבים לחפש את הדרכים הטובות ביותר לשמירה על השלום ועל הביטחון לאורך הגבול הצפוני של המדינה. אנו משוכנעים שצירוף של שלום וביטחון כאלה אינו יכול להתממש ללא קיומה של ישות לבנונית נוצרית עצמאית, דמוקרטית, העומדת ברשות עצמה, שתכרות ברית עם ישראל. דעתנו היא, שלמרות המשגים החמורים שנעשו בשנות השמונים, שרובם – אך לא כולם – נעשו בצד הלבנוני, אין לישראל בררה אלא להגדיר מחדש את מדיניותה כלפי לבנון. אנו מאמינים שירושלים חייבת לגבש את האסטרטגיות העתידיות שלה בשותפות עם התנועה הלאומית של

לכיוון דרום כדי להמשיך וללחוץ על צבא דרום לבנון ועל ישראל. שלישית, מטרתו של אסד לטווח הארוך, חזון שלמרבית הצער נעלם מנייתוחיהם של האמריקנים, של הישראלים ושל הנוצרים הלבנוניים גם יחד, הוא לעקור מן השורש את התביעות האומיות של הישות הלא-ערבית היחידה הגובלת במדינה היהודית. מאז 1948 נתפסת ישראל כאגרת הראשון במעלה, והרציני ביותר, ל"ערביות" של האזור. אם הנוצרים הלבנוניים ילכו בדרכו של העם היהודי, עלולה להתפתח במזרח התיכון תגובת שרשרת, מאלג'יר עד כורדיסטן. זוהי הסיבה שהלאומנים הערבים משוכנעים שבלבנון מוטל על כף המאזניים הימור עצום, וזוהי הסיבה לכך שהיעד הנמרץ ביותר של סוריה הוא להשתלט על המובלעת הדרומית במדינה זו.

2. אירן אינה מותירה כל ספק באשר ליעדיה האסטרטגיים. הם הוגדרו היטב בשיגורו של הפומבי שלה וברטוריקה של יוצא-חליצה, ארגון החיזבאללה: להקים בלבנון מדינה איסלאמית, בהשראה חומייניסטית. האסטרטגיה האיסלאמית, הפועלת לעת עתה תחת המטרייה הסורית, תואמת את האסטרטגיה הסורית. שתיהן רוצות להביס את ישראל בדרום לבנון, ושתיהן רוצות לדכא את צמיחתה המחודשת של לבנון חופשית מכיוון דרום. עצמתו של ארגון החיזבאללה בלבנון נובעת משני מקורות: הברית הסורית-אירנית, מצד אחד, והתפשטות הפונדמנטליזם בקרב השיעים, ובקרב סונים רבים, מהצד האחר. פעולה של סוריה נגד "הטרור" בלבנון פירושה סכסוך בין סוריה לאירן והתגברות המגמות האיסלאמיות בלבנון. עם זאת, הבטחה סורית לפנות את החיזבאללה מדרום לבנון בתמורה לנסיגה ישראלית מרצועת הביטחון היא מהלך סביר. דמשק וטהרן מתוחכמות דיין כדי לפתות את ממשלת ישראל ללכת בדרך זו, מפני שמטרתן הסופית המשותפת היא להגיע אל הגבול הבינלאומי, עם אלימות או בלעדיה.

3. מדיניותה של ישראל בלבנון ברורה כשמש: שלום ושלווה בגבולה הצפוני. אחרי 1985, ובגלל הניסיון המר, גובשה נוסחה ישראלית השוללת מכל ממשלה שהיא את הזכות להתערב "בענייניה של לבנון". בעיני הישראלים, רצועת הביטחון כמוה כשמה: שקי חול המגנים על הגליל העליון מפני קטיושות. זוהי אמנם תפיסה תקפה ולגיטימית במושגים צבאיים טהורים, אבל במושגים אזוריים, ובמציאות המזרח-תיכונית, היא לוקה בחסר. ישראל מחזיקה אמנם באזור זה כאזור חיץ מסיבות טכניות מובהקות, אבל אויביה משתדלים לפלוש לתוכו משיקולים אסטרטגיים. חוסר האיזון ברור מאליו:

א. רצועת הביטחון איננה חצי-האי סיני. ארגוני הטרור מסוגלים לפגוע בישראל, למרות החיץ.

ב. דרישותיה הביטחוניות של ישראל יוכרעו על נקלה על-ידי הדרישות הרבוניות של לבנון, שיהיו מלוות בהצעת אמצעי ביטחון טקטיים.

בימי שלטון מפלגת העבודה בישראל, המרכיבים

האלה היו מקובלים כחלופה היחידה שיש לישראל כדי להשיג שלום עם סוריה. במילים אחרות, ממשלתו של שמעון פרס הציעה לסגת מרצועת הביטחון: ראשית, כדרך להפסיק את חשיפתו של צה"ל לאבדות; שנית, כדי להשתיק את דעת הקהל בעולם בקשר ל"כיבוש הבלתי-חוקי של אדמה ערבית"; ושלישית, כדי להניע את אסד לעשות עסקה בנוגע לרמת-הגולן. הממשלה הקודמת דחתה את כל האזהרות ששלחו הנוצרים הלבנוניים בקשר לגורלה של האוכלוסייה ובקשר למציאות הגיאוגרפית שתהווה כתוצאה מנסיגה חד-צדדית.

הממשלה החדשה בישראל עומדת בפני אותן הבעיות. השינוי התרחש בירושלים, אך לא בדרום לבנון. זוהי הסיבה לכך שבהעדר חלופות רציניות, אין להניח שהממשלה הנוכחית תצליח לחמוק מההחלטה האסטרטגית של קודמתה. שמעון פרס בחר באחת משתי אפשרויות: לשמור על הסטטוס קוו היקר בדרום לבנון, או להסתכן בנסיגה. בהעדר כל מרכיב חדש, גם הממשלה הנוכחית תיאלץ לבחור לעצמה מתוך אותו התפריט.

4. הנוצרים הלבנוניים, שהיו אמורים להיות הגורם העיקרי והמכריע בפרשת 1982, הם הגורם החלש ביותר בפוליטיקה הלבנונית. אחרי שמנהיגותם לא השכילה לקדם בברכה את היוזמה הישראלית ב-83-1982, איבדו הנוצרים הלבנוניים שני קלפים: האחד, הם איבדו בהדרגה את המובלעת הטריטוריאלית שלהם, הנכס הטוב ביותר שהיה להם, עד שהתמוטטו באוקטובר 1990. חוסר אחדות, חוסר חזון וחוסר דמוקרטיה היו שלושת מרכיבי התבוסה שלהם. והקלף השני: הקהילה הנוצרית איבדה את אמונו של העם ושל הממסד הפוליטי בישראל. לא זו בלבד שהצוות של ג'מאייל-שמעון הכזיב את ישראל ברגע המכריע ביותר ב-83-1982, אלא שלאחר מכן, ולמרות לקחי העבר, גם סמיר גיעיע וגם מישל עאון פתחו את דלתותיהם לרווחה לפני אויביה של ישראל – אש"ף וצדאם חוסיין.

הנוצרים המשיכו לדבוק במחויבותם לבעלי-בריתם רק ברצועת הביטחון. מרב-סרן סעד חדד ועד גנרל אנטואן לאחד, המשיכו צבא דרום לבנון ורוב האוכלוסייה הנוצרית לעמוד לצדה של ישראל. לא נגזים אם נאמר שהמקום היחיד בעולם שבו דם נוצרי ודם יהודי נשפכים זה לצד זה להגנת שתי אומות יהודיות-נוצריות, הוא רצועת הביטחון בדרום לבנון!

עם זאת, למרות גורלם הדרמטי של הנוצרים הלבנוניים והשגיאות הנוראות של מנהיגיהם, יהיה זה נכון לטעון, מבחינה גיאוגרפית, שאין בלבנון שום גורם אחר המסוגל לתפוס את מקומה של הקהילה הנוצרית. מבחינה אידיאולוגית, תרבותית, היסטורית, אסטרטגית וכלכלית, שום נוכחות אחרת, ובייחוד מוסלמית, אינה יכולה למלא את התפקיד היחיד במינו שממלאים הנוצרים הלבנוניים, אם תימצא חלופה לכישלונם. על מנת להעריך את התפקיד האפשרי החדש שהם עשויים

המציאות הגיאוגרפית-פוליטית של דרום לבנון

ידוע, צורתה הנוכחית של רצועת הביטחון היא תוצאה שני גורמים: הראשון והמכריע שביניהם, או התנאי הכרחי, הוא החלטתה של ישראל להקים רצועה ברוחב של 16 ק"מ לאורך גבולה הצפוני עם לבנון, לחמש ולאמן את צבא דרום לבנון (צד"ל), להחזיק כוחות צבא בתוך האזור, ולהושיט סיוע חברתי וכלכלי לתושבי הגורם השני, או התנאי שיקדמו אותו בברכה, הוא החלטתם של התושבים המקומיים, ובייחוד של הנוצרים, לתמוך בנוכחותה של ישראל, לספק לצד"ל חיילים וקצינים, ולהתנגד לחיזבאללה ולארגוני הטרור. יש לזכור שב-1976-77 באו לישראל תושבי הכפרים הנוצריים קלעה, עין אבל, רמיש ואחרים, והביעו את נכונותם להיאבק באש"ף. ראוי לציין שב-1985 החליטו צד"ל ומרכיביו הנוצריים להציב את מערכי ההגנה מזרחית לגזין, בעוד שישראל החליטה לסגת אל מרגי עיון. אפשר לומר אפוא שאחרי החלטתה האסטרטגית של ישראל להגן על ביטחונה הבסיסי, רצועת הביטחון מגלמת את המרחב החיוני הדרוש להישרדותה של שארית הקהילה הנוצרית. אזור הגבול ממלא שני תפקידים: ביטחון לגליל והישרדות בעלי-בריתה של ישראל.

מאז 1985, הדגישו כל ממשלות ישראל את הצורך הביטחוני ברצועת הביטחון. הן גם התחייבו לשמור על "עתידי ועל ביטחוננו" של צד"ל אחרי שיושג פתרון. אחרי החתימה על הסכמי אוסלו הנמיכה ממשלת העבודה את תקרת המחויבות. רצועת הביטחון הפכה לקלף שמותר לנצלו במשאומתן המדיני עם הסורים, בעוד שהמדיניות התרכזה מעתה רק ב"ביטחון" של אנשי צד"ל, ולא ב"עתידי" חודשים ספורים לפני חילופי הממשלה בישראל היתה ממשלת פרס מוכנה "להסתכן למען השלום" ולסגת חד-צדדית מרצועת הביטחון, חרף שיקולי הביטחון בעתיד. הסוגיה של צד"ל ושל הציבור הנוצרי הפכה לעניין של "סיוע הומניטרי לפליטים בתוך ישראל".

בחירתו של מר נתניהו נחשבה בעיני רבים בלבנון, בין הגולים הלבנוניים ובקרב רוב מכריע מתושבי דרום לבנון, כציון דרך במדיניותה של ישראל בגבולה הצפוני. איתותים ראשונים שנשלחו מירושלים אחרי 29 במאי מצביעים על נחישות החלטה לא לעשות שום ויתורים לחיזבאללה, לאירן ולסוריה, בלי ערובות ברורות שיינתנו על ידם לישראל. אחרי הבחירות גאה ברצועת הביטחון גל של אופטימיות, מפני שאנשי הצבא והאזרחים הלבנוניים חשו, באמת ובתמים, שיושיו של מנחם בגין לא יקריבו אותם, וגם לא יסכנו את הביטחון הלאומי של ישראל.

האסטרטגיה של סוריה בנוגע לרצועת הביטחון היא אסטרטגיה מורכבת. קודם כול, דמשק סומכת בצורה מוחלטת על המשטר הנשלט על-ידיה בביירות, ויודעת שהוא ינהל מערכה בינלאומית מתמדת נגד ישראל באמצעי התקשורת ובצינורות הדיפלומטיים. במערב יש אמנם רק מעטים שיטו אופן לדרישותיו של רודן להוציא את רצועת הביטחון מידי ישראל, אבל מי יוכל להתעלם מטיעוניה של ממשלה לבנונית, שהוקמה אחרי מלחמת אזרחים ממושכת, וחותרת ל"שלום ולשיקום". חוץ מזה, ממשלתו של חירירי, שבראשה עומד מיליאדרד סעודי*, יכולה לגבור

למלא, יש לבחון את המגמות העיקריות הרווחות בקהילתם. מבחינה פוליטית, הנוצרים מפולגים פעמיים: בעד ונגד הסכמי טאיף. המשמעות היא, למעשה, בעד או נגד סוריה, ובעד או נגד ישראל. שתי תבניות אלה עלולות לקבוע מי יהיה מוכן לעשות מה. אמין ג'מאיל, למשל, מותח ביקורת על סוריה וגם על ישראל. גנרל מישל עאון מתנגד לדמשק, אבל אינו מוכן לכרות ברית עם ירושלים. סמיר ג'עניע קיבל את הסכמי טאיף, אבל אינו מקובל על סוריה. דורי שמעון דוחה את ההשפעה הסורית, אבל אינו פרו-ישראלי. במילים אחרות, המחנה האנטי-סורי בביירות לא שינה את שיטותיו לעומת קודמיו בשנות השמונים. אנו צופים שהם גם יחזרו על אותן השגיאות, אם רק תהיה להם הזדמנות.

אבל המגמות השתנו מן הקצה אל הקצה, בתוך עשור אחד, מבחינה חברתית. לאור הניסיון הקשה תחת הכיבוש הסורי-איסלאמי, וגם בעטייה של התבררות מבחינה אידיאולוגית, הציבור הנוצרי מסתייג יותר ויותר מסוריה ומהעולם הערבי, וחושש ממוזימות איסלאמיות. מאז אמצע שנות השמונים סוחר זרם מחשבה לאומית חדש את הקהילה הנוצרית, ובייחוד את השכבות הצעירות שבה. ספרים, מאמרים, סמינרים, קבוצות דיון ואינטלקטואלים, בהיקף גדול הרבה יותר מאשר בעבר, דוחים כיום את הערביזציה ואת האיסלאמיזציה של המדינה ומסתייגים ממנה. יתר על כן, כיום פורחת בקהילה, ובייחוד בקרב הלבנונים הגולים מחוץ לארצם, תנועה פרו-ישראלית, וגם זה כתוצאה מעבודת שטח סבלנית של ארגונים לאומיים.

זו הפעם הראשונה, מאז 1948, קיימת בציבור הנוצרי בלבנון תנועה לאומית מאורגנת, פרו-ישראלית. אירוני למדי לציין שתנועה כזאת היתה דרושה ב-1982, כדי שישראל תוכל להצליח בלבנון, אבל דווקא התוצאות הדרמטיות של הכישלון המריצו את הקמתה. לולא ספגה הקהילה הנוצרית תבוסה והבינה מה היו השגיאות של מנהיגיה, המחנה הלאומי לא היה מקבל הזדמנות להציג חלופה. אבל למרות שהלאומנים מושכים בהדרגה את תשומת-לבם הגוברת של נוצרים לבנוניים רבים, הזמן הוא גורם מסוכן. נוכח עצמתו והלוגיסיטיקה שלו בימינו, יידרשו למחנה הלאומי הפרו-ישראלי עשר שנים נוספות כדי להחליף את המשמרת הוותיקה באופן טבעי. לעומת זאת, אם יאפשרו להם להקים ישות חופשית על חלק מאדמת לבנון, יהיה בכוחם לגייס מחדש את כל הקהילה ולהוות גורם בגיאוגרפיה פוליטיקה של האזור. ברור לנו היטב שמשטרו של אסד ער לעובדה זו, ומשום כך הוא מנסה לעקור את התופעה מהשורש, אבל הממשל החדש בישראל יכול לחזק את המחנה הלאומי בלבנון בעוד מועד, ולאפשר את הקמתה המחודשת של בעלת-ברית לא-ערבית, דמוקרטית ופרוציונית מעבר לגבול הצפוני.

* חירירי התפטר מתפקידו בנובמבר 1998, וביום 2.12.98 מונה סלים אל-ח'והי הלבנוני לראש-ממשלתה החדש של לבנון (המערכת).

על ישראל בזירה הבינלאומית. למעשה, אסד היטיב לנצל את הפלישה המוצלחת שלו למובלעת הנוצרית באוקטובר 1990. לפני נפילתה של המובלעת היו הגיאוגרפיה והלגיטימציה הבינלאומית של ביירות מפותחות לשניים, וסוגיית דרום לבנון נדחקה לשוליים. אבל אחרי תבוסתם של הנוצרים, צמח כוח "חדש" מתוך האפר בלבנון.

בהקשר של משחק על סכום אפס, לא זו בלבד שהמדינה היהודית איבדה בעל-ברית, אלא שעכשיו היה עליה להתייצב מול לבנון שלא הכירה מעודה. בניגוד לממשל המרכזי החלוש, המפולג וחסר המוטיבציה ששלט במדינה בארבעים השנים האחרונות, המשטר הנמצא בשליטת הסורים תקף הרבה יותר מקודמיו. לביירות אין פרוץ מכוער כמו של המשטר הבעתיסטי בדמשק, אבל האחות הגדולה דואגת לנצל היטב את התדמית הבינלאומית של לבנון המסורתית. המצמד הסורי לעבר רצועת הביטחון נעשה באיטיות ובצורה מתוחכמת. מצד אחד, סוריה פורסת את הצבא הסדיר של ביירות נגד צד"ל, וגורמת לדה-לגיטימציה שלו בזירה הבינלאומית. מצד אחר, היא מתייחסת באורך-רוח לפעילות של החיזבאללה נגד צה"ל, ומעניקה לגיטימציה לגרילה הפרו-אירנית. במקום להצטייר ככוח התנגדות נגד הכיבוש הסורי-אירני ונגד הטרור, מצטיירים אנשיו של גנרל לאחד בעולם כבוגדים, ולמרבה האירוניה – גם בעיני ישראלים מסוימים. במקום להיראות כמגן של מיעוטים נרדפים ושומר ביטחונה של ישראל, צה"ל מצטייר בהחלט כצבא כיבוש.

הנוסחה הסורית פשוטה למדי: למרות שלבנונים רבים, ורוב מכריע של הנוצרים, מסתייגים מהתפקיד שממלאה סוריה בארצם, הצליחו הסורים לרכוש לעצמם בעל-ברית בלבנון, השולט כיום בממשלתה. לישראל יש אמנם ידדים רבים בלבנון, ויש לה בעל-ברית טבעיים – הנוצרים, אבל היא לא הצליחה להציג בפני העולם את המציאות ההיסטורית הזאת. גם ברצועת הביטחון אין כל מדיניות ישראלית "לעידוד" בעל-הברית להישאר בעל-ברית. בהקשר זה, סוריה אמורה לסכל את מעמדה של ישראל בדרום לבנון, ומשום כך תימצא שם תמיד ככוח אסטרטגי, שיהיה פרוס מראש הנקרה עד רמת-הגולן.

סוריה מנצלת את החיזבאללה נגד ישראל, אבל גם החיזבאללה מנצל את סוריה נגד לבנון. למעשה, החיזבאללה של 1996 הוא ארגון חזק הרבה יותר מהחיזבאללה של 1984. הניצחונות הטקטיים הרצופים של הארגון הפרו-אירני הושקעו בתבונה בכל רחבי המדינה. אמנם נכון שהארגון הוקם כהמצאה אירנית, אבל עכשיו היכה כבר שורשים עמוקים בקרב האוכלוסייה השיעית, וזכה ליראת-כבוד פוליטית בקרב הקהילות המוסלמיות. נסיגתה החד-צדדית של ישראל מלבנון ב-1985 שיחקה לידיהם של הפונדמנטליסטים. החיזבאללה נכנס לחלל הריק שהשאיר אחריו אש"ף, ובהעדר אסטרטגיה נוצרית-ישראלית משותפת, השתלט על האימפריה לשעבר של ערפאת, מן הפרבר הדרומי של ביירות עד נבטיה. אחרי נפילתה של המובלעת הנוצרית, באוקטובר 1990, התחזק החיזבאללה עוד יותר וצבר לגיטימציה נוספת, מפני שהפך "להתנגדות [היחידה] נגד הכובש הזר". ויתור נוסף נעשה כלפי הארגון האיסלאמי באוגוסט 1993, כאשר יצחק רבין עשה "הסכם" עם החיזבאללה. ממשלת ישראל חשבה שהיא השיגה ניצחון טקטי. אך למעשה, על-פי אמות-

המידה של החיזבאללה, צה"ל ויתר על עליונותו. מבצע "ענבי זעם", שנערך ב-1996, חזר על השיאה. במקום הצלחה דיפלומטית לישראל, העניק שמעון פרס לחיזבאללה מוניטין בינלאומיים, אמינות בקרב הערבים והטובות מן הסורים. בקיצור, החיזבאללה אמור לשלוט בדרום לבנון, אם כמיליציה, או כחלק מכוח מרכזי כזה או אחר.

כל התרחישים המשתעשעים ברעיונות של "חיסול" הפונדמנטליסטים בידי הסורים הם מקסמי שווא בלבד. ההקשר היחיד שיאפשר להזיות של המערב להתגשם הוא שינוי קיצוני בסוריה. את השרשרת הזאת קל למדי להבין. המחיר שידרוש אסד תמורת חיסול החיזבאללה מבחינה אסטרטגית הוא חיסול עליונותה הצבאית של ישראל על סוריה בידי המערב. מובן מאילו שתבנית חדשה מעין זו לא תעלה על דעתה של ממשלה לאומית בישראל, ובעצם – של כל ממשלה סבירה. לפיכך, אנו מצפים שסוריה תמשיך בסיוע האסטרטגי לחיזבאללה נגד ישראל, עם או בלי רצועת הביטחון. ביתניים הולכים הגורמים האיסלאמיים בלבנון ומשתלטים על עולמה הפוליטי של המדינה. הם נתמכים בידי סוריה ואירן, ובהעדר התנגדות מצד הנוצרים, אין דבר שיוכל לבלום את עלייתו של החיזבאללה למעמד של כוח לאומי בכל לבנון.

מבחינתה של ישראל, ובייחוד מבחינתו של הממסד הפוליטי והצבאי, רצועת הביטחון היא מעמסה שבשלב זה אין לה תחליף. הקרבות הנופלים פוגעים במרקם החברה הישראלית, וההתקפות באמצעי התקשורת, כמו למשל בפרשת כפר כנא, פוגעות באמינותה של המדינה בזירה הבינלאומית. האווירה הפוליטית בישראל בכל הנוגע לדרום לבנון התגבשה כבר עד כדי כך שכל ממשלה שתוציא את צה"ל משם, בלויית ערובות מזעריות לביטחון, תזכה להוקרה ולהערכה בישראל ובעולם. מחוץ לאזור, הקהילה הבינלאומית מפעילה על ישראל לחץ בלתי-מתפשר לסגת מדרום לבנון. הטיעון היחיד של ירושלים בעניין זה הוא הטיעון הביטחוני. בעיני הממסד הפוליטי הישראלי לא קיים כל גורם אחר, מלבד חיסול איומי הקטיושות. מאז 1985, רצועת הביטחון אינה קיימת עוד בעיניהם כגורם בעניינה של לבנון.

מסיבות מובנות, הנוצרים בלבנון אינם מהווים כיום כל גורם באסטרטגיות העכשוויות של ישראל, אבל השתתפותם המחודשת באפשרויות שיווצרו בעתיד היא בלתי-נמנעת. התרגילים האינטלקטואליים הבאים יוכיחו זאת. ראשית, אם העולם הערבי, ובייחוד סוריה, יציע לישראל לרסן את החיזבאללה ואת שאר ארגוני הטרור בתמורה לחיסול רצועת הביטחון, לא תהיה למדינה היהודית כל בררה אלא להסכים. לאחר שצה"ל ייסוג וצד"ל יפורק, יתרחשו צפונית לגבול שינויים גדולים. הגליל לא יסבול מהקטיושות במשך חודשים אחדים. שקט כזה אינו חדש לישראלים, מפני שבין המלחמות הן נהנו מתקופות רגיעה בין הסערות. אבל במקום שיהיה לישראל בעל-ברית ברצועת הביטחון, ישיגו עכשיו האויבים האסטרטגיים, קרי: סוריה, אירן וגורמים קיצוניים, מאה קילומטרים נוספים של גבול יבשתי עם ישראל. האויב החדש יתפוס את השטחים השולטים לעומת השטחים הנחותים מדרום לגבול. עכשיו יתפתח מצב מסוכן הרבה יותר מהסטטוס קוו הנוכחי: התקפות הטרור יוכלו לפגוע ישירות במרכזי האוכלוסייה בישראל, והצבאות

הסדירים (של סוריה ושל אירן) יתפרסו במרחק קילומטרים ספורים מהצפון העמוק של המדינה ומצפון-מערבה. אבל השינויים שיתרחשו באזור שיפונה יהיו חשובים יותר. הנוצרים יעזבו בהדרגה, ומיליון שיעים יעברו דרומה. התקפות הנגד הישראליות בעתיד, או פעולות העונשין, ייתקלו מעתה בחומה מוסלמית צפופה, במקום בראשי-גשר ובסיוע מקומי בלבד. אם הנוצרים של דרום לבנון יופקרו לגורלם, דרישתה של ישראל להפוך את החתירה לשלום לחקירה נרחבת בהפרת זכויות האדם באזור תתמוטט מבחינה מוסרית. כיצד תוכל ממשלה כלשהי בישראל לטעון שהיא מגלה עניין בעמים מדוכאים במזרח התיכון ולמתוח ביקורת על דמשק ועל טהרן, אם בעלי-בריתה הנאמנים יופקרו למשטרו האכזרי של אסד ולכוחות הפרו-אירניים? על סמך שתי נקודות ראות אלה, אנו טוענים כי ישראל, המגולמת בהנהגה "הציונית הלאומית" שלה, אינה יכולה להתעלם מקיומו של בעל-הברית הנוצרי בלבנון, ואף אינה יכולה להעמיד פנים כי הביטחון הוא הדבר היחיד שלשמו קיימת רצועת הביטחון. האפשרות היחידה הניצבת בפני ישראל, מבחינה אסטרטגית, היא להבטיח את קיומו של בעל-ברית מקומי חזק מצפון לגליל. ההחלטה ההגיונית וההיסטורית היחידה שיכולה ירושלים לקבל היא לחדש את הקשר עם הקהילה הנוצרית בלבנון. ייתכן שהחלטה זו לא תנעם להסכם של ישראלים רבים, מסיבות שונות, אבל אי-אפשר להימנע ממנה. האפשרות היחידה שנתורה למדינה היהודית לשמור על מאזן הכוחות מול האיום מצפון, בטווח הבינוני והארוך, היא כמובן כושר ההרתעה הגרעיני. אבל הישראלים והלבנונים יודעים היטב מה תהיינה התוצאות של פיצוץ גרעיני במקום כלשהו בלבנון. ואשר לנוצרים בלבנון. יש להודות שהם אינם נמצאים במצב הטוב ביותר, בכל התחומים. לאחר שסבלו מהטיהור האתני מהרי השוף ומעאלי, ב-1985-83, איבדו הנוצרים את הרצף הדמוגרפי שלהם עם רצועת הביטחון, ובאמצעותה – עם ישראל. אחרי הכישלון ב-1990 ותבוסתו של גנרל עאון, איבדה ההתנגדות הנוצרית את אחיזתה במוסדות המחוקקים, וכן את שליטתה הפוליטית והצבאית באזורים המרכזיים של לבנון. לאחר פירוק המיליציה בראשותו של סמיר ג'עג'ע על-ידי הסורים, חוסל למעשה הכוח היבשתי האחרון של הנוצרים. כיום אין להניח שתפרוץ אינתיפאדה נוצרית באזור המרכז, ללא סיוע מבחוץ. ב-1982 קיווה צה"ל להתחבר עם הכוחות הלבנוניים/החזית הלבנונית במזרח ביירות, אבל אלה לא באו לקראת ישראל בתחילת מבצע "שלום הגליל", וגרמו לאסון הן למדינה היהודית והן לנוצרים עצמם. מהלך דומה בימינו ייתקל לא רק בחלל ריק פוליטי וצבאי, אלא שיש להניח שישקע בתוך תוהו ובוהו חמור יותר מאשר לפני 16 שנה.

הממסד הפוליטי הנוצרי חלוק בינו לבין עצמו בקשר למדיניות כלפי סוריה וכלפי ישראל. מנהיגים נוצריים רבים מרוויחים היטב מהמשטר בשליטת הבעת', בעוד רבים אחרים מתנגדים לו. אבל התנגדות לסוריה אין פירושה בהכרח ידידות עם ישראל. עאון, ג'מאיל ושמעון אינם שוקלים כל מגע פומבי עם ישראל. סיעתו של ג'עג'ע מחויבת עדיין להסכמי טאיף, למרות העמדתו לדין של מנהיגה,

והיא מפלרטטת מפעם לפעם עם דמשק. הפטריארך המרוני מותח ביקורת על הממשלה, אבל אינו מוכן לצאת מול הסורים מבלי שתהיה סביבו מנהיגות חילונית איתנה. מציאות זו מובילה אותנו למסקנות הבאות:

- א. בשלב הנוכחי, הקהילה הנוצרית במרכז לבנון אינה מוכנה להקים שום גשר אסטרטגי אל ישראל. לפני שיהיה שיתוף-פעולה כלשהו עם מזרח ביירות, צריכה להתחולל אצלם אינתיפאדה אידיאולוגית. מנהיגות מסוג חדש צריכה לתפוס את מקום חבורות הפיאודלים הישנות, הכושלות וה"מסתערבות".
- ב. המחנה הלאומי של הנוצרים הלבנונים צריך לארגן אותם ולהכין אותם, כשם שעשה המחנה הציוני בישראל. מהפכה כזאת יכולים להנהיג רק צוותים בעלי חזון אסטרטגי ושושלים אידיאולוגיים.
- ג. מיליון וחצי נוצרים נמצאים אמנם תחת כיבוש בלבנון, אבל ישנם שישה עד שבעה מיליוני נוצרים בגולה, והם בעלי פוטנציאל כלכלי ופוליטי עצום. על מנת לגייס את הגוף האדיר הזה כבסיס לתמיכה בהתנגדות הנוצרית בלבנון, וכדי שיהיה בעל-ברית רב-עצמה לישראל בעולם, יש צורך במובלעת נוצרית במקום כלשהו בלבנון. לא נגזים אם נאמר שגם מתוך 2-3 קילומטרים רבועים חופשיים בלבנון יכולה הנהגה לאומית למשוך אליה את המשאבים האינסופיים של הגולים הנוצרים הלבנוניים. בניין אחד במרג' עיון, עם מכשירי פקס, מחשבים, דואר אלקטרוני וצוותים מיומנים, יכול להכות גלים בקרב מיליוני נוצרים לבנוניים ובקרב הקהילות הנוצריות בעולם. למרבה הצער, מהלך כזה מעולם לא נשקל על-ידי האסטרטגים הישראלים, ואף לא הוצע על-ידי ההנהגה הנוכחית של צד"ל.
- ד. המקום ההגיוני היחיד ללידה מחודשת כזאת הוא רצועת הביטחון. ההתנגדות הנוצרית באזור זה טרם זוהמה על-ידי ההנהגה הלא-אמינה בביירות, והרעיון של ברית עם ישראל המהלך באזור הוא הרעיון הממשי והמוצק ביותר בכל המזרח התיכון, ואולי בעולם כולו. ראוי לציין שרצועת הביטחון עשויה להיות כן שיגור ללאומיות הנוצרית הלבנונית, אך עדיין אינה כזאת.

מתוך כל האמור לעיל, אפשר להסיק כי:

1. הנוצרים של לבנון הם בעלי-הברית האפשריים היחידים מול התקדמותו של האיום הערבי-איסלאמי לעבר ישראל מצפון, למרות פרשת 1982.
2. הישות היחידה שיש בכוחה להחיות התנגדות נוצרית של ממש, שתכרות ברית עם ישראל, היא קבוצה לאומית שתתמקם ברצועת הביטחון.
3. הכוח היחיד בעולם שיש ביכולתו לאפשר את השינוי ההיסטורי והאסטרטגי הזה הוא ממשלה ישראלית בעלת חזון אזורי.

והנה האפשרויות העומדות לפני ממשלת ישראל ■